

Zamyšlení nad visegrádskou čtyřkou

Výzva Literárních novin, kterou jsem dostal přesně na apríla, tedy 1. dubna, abych do méně než týdne (ve kterém jsou navíc ještě Velikonoce) napsal zamyšlení nad střední Evropou a visegrádskou čtyřkou, mne i přes šibeniční termín oslovila. Jedná se o velké téma, kterému se málo věnujeme.

Václav KLAUS

Autor je bývalý premiér a prezident ČR.

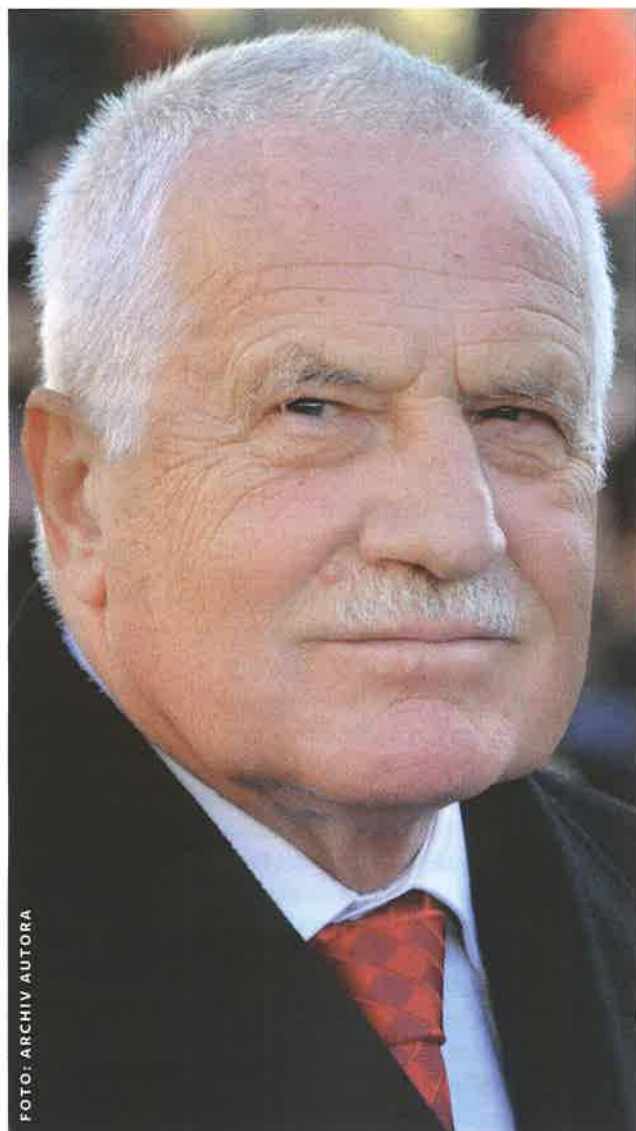

FOTO: ARCHIV AUTORA

Střední Evropu považují za jednu ze svých identit. Jsem Pražák, Čech, určitě i Slovan, ale jsem i Středoevropan. Takto to opakovaně vysvětluji, když jsem tázán, jak silně se identifikuji s Evropou. Odpovídám, že se s ní identifikuji málo, že jsou mi daleko bližší ony čtyři, výše uvedené kolektivity. Města typu Krakov, Vratislav (ale pozor, nikoli Varšava), Drážďany, Mnichov, města rakouská i maďarská (a samozřejmě i slovenská), ale konec konců i Terst a Udine jsou mi blízká. Je to něco úplně jiného než Helsinky, Dublin, Lisabon či Bukurešť. Vždy jsem měl pocit, že si s lidmi žijícími v těchto místech střední Evropy rozumíme – kulturně, stylem života, architekturou, atd. Mrzelo mne, že toto „rozumění si“ nebylo po listopadu 1989 dotaženo do institucionální spolupráce.

Iluzorní pokusy počátku 90. let o seskupení typu Pentagonála nikam nevedly. Západní země střední Evropy nám tehdy daly jasně najevo, že se – přes všechnu kulantní rétoriku – s námi „bratřit“ nechtějí. Do dnešní doby přetrvávající účast Německa, Rakouska a Itálie na každoročním setkání prezidentů 18 zemí střední, východní a jižní Evropy, byla vždy jen formální. Prezidenti těchto tří zemí navíc většinou přijížděli jen na část tohoto specifického, pro mne vždy přínosného a obohacujícího summitu.

Důsledkem nepřijetí myšlenky střední Evropy byl vznik visegrádské čtyřky. O její smysl, resp. o důvody jejího vzniku, se dodnes vede spor. Idealisté (nebo snad naivisté) mluví o přirozeném, autentickém seskupení těchto čtyř středoevropských zemí, realisté mého typu vědí, že jsme k tomuto seskupení byli postrčení západní Evropou. Ta nás nechtěla v EU a myslela si, že pro nás bude visegrádská čtyřka jakýmsi tréninkovým prostorem, kde se budeme učit my, z komunismu poněkud retardovaní, jak mají země spolupracovat. Od počátku jsem to od nich chápal jako záměr oddálit naše přímé podílení se na vlastním evropském in-

tegračním procesu. Do stejného soudu patřily úvahy počátku 90. let o tom, že bychom si měli zkusit něco jako Středoevropskou platební unii, a tam se postupně učit přibližovat se k měnové integraci. Tyto důvody vzniku visegrádské spolupráce jsem zásadně odmítal. Byl to pokus stále z nás dělat občany druhé evropské kategorie.

Určitý zárodek smysluplné spolupráce však v našem prostoru existoval. Měli jsme autentický zájem o spolupráci ekonomickou, zejména obchodní, a proto jsme s plným elánem spoluorganizovali vznik seskupení CEFTA, středoevropské zóny volného obchodu. To také – až do dnešního dne – představovalo jediný vážný a reálně fungující projekt, který na území visegrádské čtyřky vznikl. Všechno další je jenom prázdná rétorika a vznešené fráze politiků. Na tom jsem se nemohl podílet, a proto jsem se choval k visegrádské čtyřce tak, jak jsem se k ní choval. Byla to nicméně dobrá příležitost k poznávání se (což není málo), byla to i příležitost k jistému dialogu (málokdy byl ale autentický) a byla to šance k hledání společných zájmů v rámci evropského integračního procesu.

Ty bohužel nalezeny nikdy nebyly a kdo tvrdí opak, účastníkem visegrádských jednání nebyl. Nepamatuji se také, že by při vrcholných jednáních EU někdy zazněl společný hlas V4. Dlouho s námi nechtělo kamarádit Maďarsko (zejména v 90. letech měli Maďaři pocit výlučného postavení daného díky tomu, že se Helmut Kohl – což mohu potvrdit – cítil zavázán tím, že Maďarsko v roce 1989 „pustilo“ východoněmecké občany přejet ještě před pádem komunismu vlakem na Západ), a naopak v posledních 15 letech se více a více vydělovalo Polsko, které chtělo hrát roli – oproti nám třem – regionální mocnosti (z posledních tří polských prezidentů to nedělal jen Lech Kaczyński). Slovensko a Česká republika spolu občas společný hlas nalézt uměly.

Klíčem ke spolupráci v rámci V4 byl vždy vztah České republiky a Polska. To jsem věděl, a proto jsem se mu věno-

Bývalý prezident Bronislaw Komorowski, Ivan Gašparovič a Václav Klaus s rodinami.

REPRO: ARCHIV MZV

Václav Klaus

val. V žádné jiné zemi jsem jako politik nebyl tolikrát jako v Polsku. Zním tam mnoho politiků a ekonomů, mnohokrát jsem tam přednášel, vyšly tam v překladu i čtyři mé knihy. Proto mne mimořádně zaujal nedávný článek Bartosze Światłowského, který pod názvem „Konec Visegrádu?“ otiskl v prvním čísle roku 2015 brněnský dvouměsíčník Kontexty. Když jsem si ho přečetl a podtrhal, skoro jsem hned chtěl začít psát repliku, ale to bych psal zhruba totéž, co teď’.

V některých ohledech se s tímto krakovským analytikem shodují, ale v mnoha dalších nikoli. Autor můj přístup označuje za „chladný pragmatismus Václava Klause“ (str. 17), který je součástí obecné „politické racionality“ celého přístupu České republiky, která podle něho – v pohavlovské éře – vždy dávala přednost „národním ekonomickým zájmům České republiky před přemýšlením v kategoriích společného osudu střední Evropy“. To „visegrádskou spolupráci odsoudilo k politické mělkosti“. Konstitutivním prvkem paradigmatu české diplomacie podle tohoto autora „zůstává prvenství vnitřní politiky a oné politické racionality, která doporučovala soustředit se na úzké národní zájmy“. Kéž by měl pravdu! Mám pocit, že jsme dělali všechno možné, ale ne toto.

V tomto ohledu Českou republiku nepovažuje za výjimku. „Česko, Maďarsko a Slovensko vědomě rezignují na ambiciózní geostrategické cíle s re-

gionálním dosahem,“ (str. 18) říká. Bez komentáře nechávám jeho větu: „Polsko rezignovalo na roli politického lídra, který by uznával rovnost všech členů V4, vycházel by z jejich společně-hospodářského potenciálu a zároveň by využil své přirozené vůdčí predispozice“ (tamtéž).

Bartosz Światłowski, jak ostatně naznačuje podtitul jeho článku „Co nám řekla ukrajinská krize?“, dává všechno do souvislosti s chováním Ruska. Mluví o ruské agresi (kterou já nevidím, na Ukrajině vidím něco jiného) a tuto agresi označuje za „zkoušku životaschopnosti efektivního politického společenství“. S tím už nemohu souhlasit vůbec. Jakkoli složité a rozporné můžeme vysvětlovat smysl V4, určitě pro nás, ale ani pro Slováky či Maďary nevznikla V4 jako vymezení se vůči Rusku. To si snad mohou myslet jen v Polsku, které ostatně vždy bylo rozpolceno na svou středoevropskou (konec konců rakousko-uherskou) část a na svou východní (pro mne litevsko-ruskou) část. Autor to cítí, a proto smutně dodává, že „Polsko zůstalo v jednom šiku s pobaltskými státy a Velkou Británií“. Vývoj na Ukrajině – od Majdanu přes ruskou invazi na Krym až k válce v Donbasu – považuje za „naprosto novou a výjimečnou zkoušku jednoty visegrádské skupiny“ (str. 15). Takto to nevidím nejen já, ale ani většina občanů České republiky, resp. těch, kteří mají oči otevřené a nenechají se úplně zmást dnešní propagandou.

Autor ale dobře ví, že je to všechno složitější. Proto říká, že „středoevropské národy sdílely ve 20. století podobné historické osudy, a tento fakt pro mnohé zastínil skutečnost, že hlubší geopolitické a kulturní orientace obou zemí se zásadně liší“. Proto podle něho visegrádská skupina demonstruje pouhou „iluzi jednoty“ a „iluzi spolupráce“, proto si myslí, že více méně nastala „kapitulace V4 jako určitého jednotného celku“. Nevím, jestli to byl jeden z dalších polských snů, ale já jsem V4 nikdy jako jednotný (a homogenní) celek neviděl a necítil a vždy jsem považoval za

V žádné jiné zemi jsem jako politik nebyl tolikrát jako v Polsku. Zním tam mnoho politiků a ekonomů, mnohokrát jsem tam přednášel, vyšly tam v překladu i čtyři mé knihy.

naprosto nerealistický omyl o jednotný celek usilovat. Naopak, sdílel jsem a sdílím názor Bartosze Światłowského, že „státy V4 postrádají hluboké, esenciální základy, které by je spojovaly“ (str. 18). Pak bychom ale měli říci, že bylo iluzí některých politiků těchto čtyř zemí o něco takového usilovat.